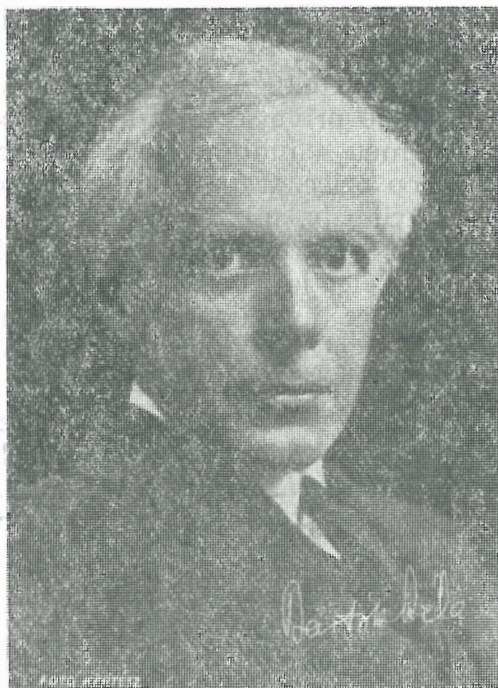

CONCERTELE LUI BÉLA BARTÓK LA BRAȘOV ȘI SFÎNTU GHEORGHE

CONSTANTIN CATRINA

Deceniul al treilea al impunătorului secol XX, se înregistrează în cartea de aur a vieții artistice brașovene prin succesiunea unor remarcabile evenimente culturale, patronate de societăți (reuniuni) de aleasă tradiție, de personalități staornice climatului elevat al muzicii.

Remarcăm în cronică acestui început de deceniu opțiunea brașovenilor pentru manifestările muzicale în general și ale muzicii de cameră în special¹. Prezența unor nume angajate pe podiumul artei interpretative naționale și internaționale, proiectează cu perseverență orașul de la poalele Tîmpei, către acel *Salzburg românesc*, dorit cu atîta stăruință de Tiberiu Brediceanu.

Bartók Béla în 1927

Anul 1921. *Societatea filarmonică*, sub bagheta lui Paul Richter dă aripi Simfoniei a IX-a de Beethoven, în 1922, Simfonia a III-a de Johannes Brahms. În același timp înregistrăm colaborarea orchestrei cu artiști de renume mondial ca Richard Strauss (1921), Felix von Weingartner și Gorge Enescu în 1923; remarcabile recitaluri între care cel al pianistului Karl Straube (1921), Béla Bartók în 1924 și 1927, Victor Bickelrich, care în 18 aprilie 1924, îndeplinește o datorie scumpă muzicienilor brașoveni, dând prima audiție pe țară a *Pasiunii după Matei* de I. S. Bach².

Părtașe acelorași împliniri, cu greutate însă, datorate lipsei de înțelegere din partea oficialităților vremii, reuniunile corale românești, maghiare și germane se alătură cu consecvență șuvoiului muzical local. *Reuniunea română de gimnastică și cîntări*, *Magyar Dalárda*, *Männer-gesangverein* și *Lieder Kranz*, *Societatea muzicală „Armonia“*, alături de trupele de operetă de la Cluj și București, împlinesc un stăruitor interes pentru muzică al brașovenilor.

În acest climat propice muzicii culte, prezența lui Bartók la Brașov însemna și o încununare a dăruirii sale față de folclorul românesc, acțiune ce îi crease interpretului și compozitorului o unanimă prețuire.

De remarcat că, încă din 1910, Béla Bartók se destăinuie compozitorului român D. G. Kiriac cu privire la perspectivele de cercetare ale folclorului românesc: „De vreo 4 sau 5 ani studiez folclorul țării noastre, colecționînd cîntece populare. După ce am cules multe melodii maghiare și slovace, am început să caut cîntece populare românești din Ardeal; dintre acestea am găsit aproape 400 prin împrejurimile Beiușului (Bihor) și cca 200 în diferite alte regiuni. La început aveam ca însoțitor un student român, care îmi nota textele. Acum însă am ajuns să le pot nota singur, și cred că în ceea ce privește pronunțarea populară, o fac mult mai exact; — însoțitorul meu schimbînd de multe ori expresia (așa cum fac persoanele care vor, cu orice preț să corecteze poporul!).

Deoarece cunosc corurile dv. mixte și cum presupun că sînteți singurul în România care vă ocupați ca un adevărat artist de muzică populară, vă trimit alăturat o selecție din colecția mea bihoreană. Aș ceda benevol unei biblioteci publice din București întreaga mea colecție românească, precum și ceea ce voi mai culege. Poate că ar fi posibilă și publicarea ei în colaborare cu un filolog român.

Trebuie să remarc că eu fac întreaga mea colecție pentru muzeul etnografic din Budapesta, care îmi suportă cheltuielile de deplasare, și că folosesc la colecționare fonograful (mai întii notez melodia și textul, apoi verific — ca să zic așa — notația cu înregistrarea). Cred că este destul de important să se facă fonograme după cîntecele populare deoarece — după cum știi — există alunecări de intonație și „rubato“-uri care nu pot fi notate exact.

Dacă Academia de Științe din București ar acorda o oarecare importanță acestor fonograme, eu aș înregistra toate cîntecele de două ori: o dată pentru Budapesta și o dată pentru București. Dar în acest caz

cheltuielile de înregistrare ar trebui să fie suportate în părți egale de muzeele din Budapesta și București (actualmente întreaga sumă este suportată numai de muzeul nostru). Asta nu costă mult, deoarece pentru înregistrarea unui cilindru care cuprinde 2 cîntece (fiecare cu 2 strofe) se cheltuiesc aproximativ 1,50 fr. La aceasta mai trebuie să se adauge prețul unui cilindru (1,10 fr.) — suma totală ar fi deci de 1,85 fr. de melodie [?]“³.

Receptiv la cele propuse de Béla Bartók, apreciind cu autoritate valoarea culegerilor întreprinse de muzicianul de la Budapesta, D. G. Kiriac dă curs intervenției acestuia și determină Academia Română, să ia următoarea hotărîre :

„Domnule Profesor,

Prin scrisoarea noastră Nr. III/7129 de la 1 iunie 1910 vi s-a adus la cunoștință că Academia a aprobat propunerea ce i-ați făcut din partea Dlui B. Bartók, de la Conservatorul de muzică din Budapesta, de a publica cîntecele și ariile populare românești culese din Bihor, sub rezervă de a ști mai înainte suma ce este de restituit ca fiind jumătate din cheltuielile de călătorie făcute de Dl. Bartók pentru culegerea adunată pînă atunci, și ați fost rugat să comunicați Dlui Bartók acea decizie.

Tot atunci vi s-a făcut cunoscut că Academia a prevăzut în bugetul său o sumă de 1000 lei, care să fie ținută la dispozițiunea Dv. spre a organiza culegerea ariilor și cîntecelor populare românești din toate părțile.

Neavînd pînă acum Academia nici o cunoștință despre starea în care se găsesc aceste două lucrări, cu onoare vă rog să binevoiți a ne da lămuririle Dv. cu privire la ele.

Primiți, Dle profesor, încredințarea distinselor mele considerațiuni.
Secretar general,
D. Sturza“⁴.

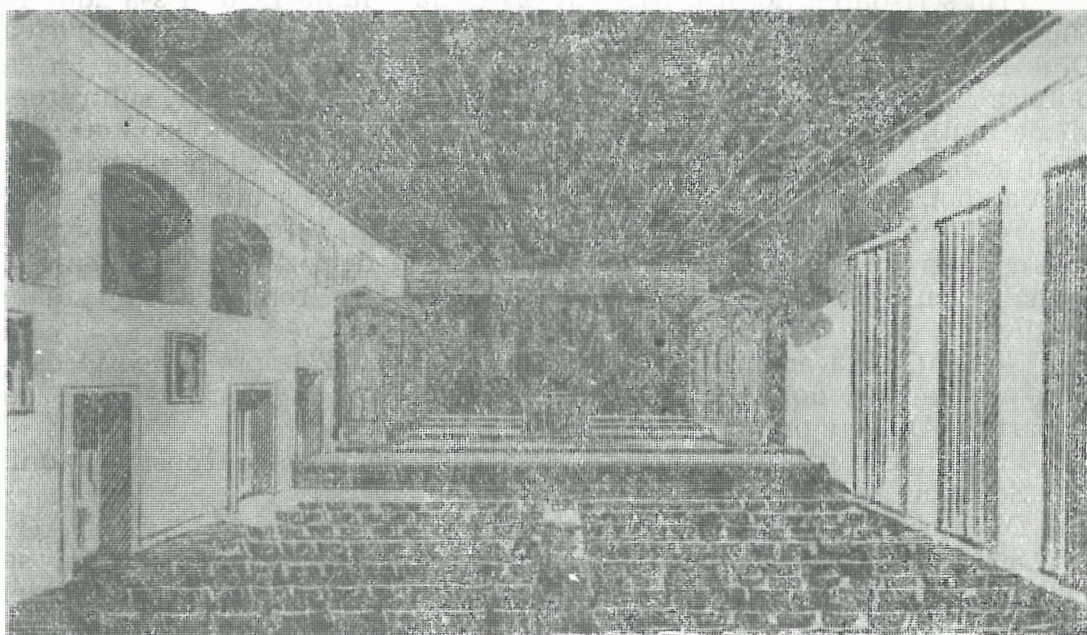
Strădania lui Béla Bartók în culegerea și tipărirea folclorului se încununază astfel cu cîțiva ani mai tîrziu cînd, sub egida Academiei Române publice, în 1913, *Cîntece populare românești din Comitatul Bihor*, iar în 1923, la München, o mare colecție de folclor românesc, *Muzica populară a românilor din Maramureș*. Chiar și în anul în care concertează la Brașov, folcloristul termină o amplă monografie a colindelor românești.

Turneul lui Bartók din 1924, a avut în vedere scenele de concert ale orașelor *Arad, Timișoara, Oradea, Cluj, Brașov, București*. Peste tot, coloanele presei românești, cele ale naționalităților conlocuitoare elogiază farmecul artei interpretative bartókienne.

Nu plecase încă din Cluj și ziarele brașovene anunțau cu insistență apropiatul concert al lui Bartók ce urma să aibă loc în 16 octombrie 1924, în *Aula Honterus*.

Gazeta Transilvaniei, alături de presa maghiară și germană din localitate, receptivă la ineditul manifestărilor cultural-artistice desfășurate în Brașovul cultural și artistic, își mobiliza cititorii săi și de această dată, prin cîteva rînduri de vibrantă sinteză : „Béla Bartók unul din cei mai

mari compozitori ai Europei, va da un concert la Braşov în ziua de 16 octombrie, când va executa la pian compoziţii proprii şi străine. Vestitul compozitor este de comparat numai cu Richard Strauss, Enescu şi puţini alţi compozitori de azi⁵. Lipsindu-i însă colaborarea cu muzicienii timpului, ca şi slaba preocupare pentru cronica de concert, foaia braşoveană nu îşi mai susţine ştirea de la rubrica *Locale*, cu rezonanţa degajată de Bartók, în concert. De fapt, acelaşi lucru îl sesizăm în câteva situaţii şi pentru ziarele *Kronstädter Zeitung*, *Brassói Lapok*. *Avancronica*, se vede faptul, era mai înţeleasă timpului decât cronica de concert propriu-zisă, care, atunci când se publica, nota la modul superlativ şi general, ecoul evenimentului dar mai ales figura divinizată a artistului ca tălmăcitor ale operei muzicale interpretate.

Aula „Honterus“ (Braşov) locul de desfăşurare al concertelor lui Béla Bartók.

În fine, concertul lui Béla Bartók la Braşov⁶, în 16 octombrie 1924, a cucerit publicul prezent, în totalitatea sa. Avancronicile şi cronicile de concert, în total 12, au adunat în rîndurile lor, prin semnăturile lui Viktor Bickerich, Imre Sneider, Konrad Nussbächer şi Henrik Horváth⁷, toate florile toamnei, viorelele cîmpiilor, triumful celui mai novator muzician al timpului, artistul care în prezenţa semenilor săi dovedea o vibrantă blîndeţe şi în acelaşi timp o rară modestie⁸.

Ca loc de concert, se foloseau în acea vreme, sala *Teatrului Naţional* sau *Apollo*, sala *Reduta* iar pentru muzică de cameră, *Aula liceului Honterus*, despre care, spunea profesorul Walter Schlandt, că, această sală era cea mai adecvată şi cea mai intimă pentru asemenea manifestări.

Încadrată de trei ferestre lungi și înguste ca de biserică fortificată, cu perdele galbene, cu pereții îmbrăcați în lambriuri, cu o scenă construită din lemn de stejar de culoare deschisă încadrată la rîndu-i, în ambele părți, de două prospecte de orgă cu fluierele lor de un argintiu spălăcit, *Aula Honterus* a adăpostit și creat prin rezonanța-i caracteristică, sublime momente pe care Bartók a reușit să le transmită publicului meloman.

Ocupîndu-se de vînzarea biletelor, *agenția Klingsor* a reușit să adune la concertul oaspetelui, un numeros public. Brașovenii cu preocupări muzicale și literare, istorice, prietenii societății *Klingsor* au întîmpinat astfel pe muzician cu dragoste, cu prețuire. S-a ascultat în acea seară clocotitoare vibrații adunate în acordurile muzicii lui Liszt, Beethoven, Scarlatti, Debussy. Pianistul Bartók era în același timp și compozitorul unui mănunchi de lucrări între care *Rumänischer Tanz*.

Concertul dat de Béla Bartók sub patronajul societății *Klingsor*, simboliza în același timp o manifestare a prieteniei, a triumfului artei interpretative bartókienne pe meridianele lumii.

Cum a fost judecat recitalul artistului, ne-o spun cronicile de concert publicate în ziarele brașovene. Multe chiar. Din cîte am studiat noi, cea a cronicarului Konrad Nussbächer, ni s-a părut cea mai reprezentativă :

„Béla Bartók face parte din cei puțini, care hotărăsc soarta muzicii de azi. În cîteva vîrfuri se adună toată tensiunea, toată agitația timpului din mii de pasiuni. Voințe individuale se ridică, dar cei din vîrfuri stau limpede și în liniște față de tumultul artei vremii. Cine a văzut ieri omul minunat spiritualizat, liniștit și cumpănit pe podium, a simțit ce reprezintă, a simțit spiritualitatea naturală (...) pe care trebuie să o recunoaștem. Béla Bartók este un astfel de vîrf, care adună în el cîmpii întregi de putere, de energie artistică (...).

Béla Bartók se prezintă incontestabil ca pianist. Și totuși, el n-ar fi pianistul fascinant și unic în felul lui, dacă nu ar fi în același timp compozitorul creator (...).

Nu am auzit niciodată pe cineva să cîte la pian pe Beethoven așa ca el, ieri. Poate Hans v. Bülow a mai contribuit asemănător (...) cu un dinamism măsurat, continuu, la această operă clasică. Ar trebui să ne pierdem în detalii, dacă am dori să demonstrăm toate valorile ascunse, de nedescris, a redării Sonatei op. 31, nr. 3 în mi major !

Despre Bartók nu trebuie să judecăm noi aici. Piesele lui de ieri fac parte și după conținutul lor, din cele mai ușoare. Judecata finală despre el numai viitorul poate s-o dea (...) care deocamdată nu o putem prevedea. Aplauzele furtunoase, care n-au luat sfîrșit, au chemat pe maestru din nou pe podium, pînă cînd a dat în sfîrșit încă un adaus, credem că din compozițiile lui proprii“⁹

În timp ce Bartók smulgea brașovenilor frenetice aplauze, la București Constantin Brăiloiu publica în aceeași zi, frumoase cuvine privitoare la activitatea muzicianului maghiar, la contribuția sa adusă cunoașterii

folclorului românesc în lume. „Bartók — zise Constantin Brăiloiu — a făcut mult pentru muzica noastră și pentru cunoașterea poporului nostru. Bartók a cules mii de cîntece și zeci de mii de versuri, Bartók a scris primul studiu științific despre melodia populară românească, a cutreierat luni de zile, cu fonograful, ținuturile «valahe». Bartók a vorbit apusului despre jocuri și doine, și tot Bartók ne arată, în compozițiile sale proprii, calea pe care ne vom întîlni cu mult așteptatul «stil românesc» al școlii române.

Și toate acestea Bartók le-a făcut din dragoste (. . .). De acum, alături de stilul maghiar (. . .), melodia românească va însemna întreaga operă a compozitorului Bartók. Iar analiza caracterului ei tonal, a ritmului, a cadențelor, datorită unui atît de iscusit meseriaș, va scuti compozitorii români ai viitorului de o muzică anevoioasă¹⁰.

Programa concertului din București, avea să fie în linii mari, ca cea prezentată la Brașov. Doar Chopin este inclus între Beethoven, Scarlatti, Bartók și Debussy, și, mai puțin Liszt¹¹.

Concertul prezentat la București de către Béla Bartók a fost marcat mai întîi de conferința compozitorului ținută în amfiteatrul *Dalles*, intitulată *Posibilități de utilizare a muzicii populare în muzica savantă*¹².

Prezența lui Bartók în București a fost de fapt un popas bogat în activități dedicate propagandei muzicii românești, a prezentării interesului față de muzica populară, pe drept socotită de compozitor, miezul creației culte autohtone. Îndemnul, dar în același timp o viguroasă constatare îl face pe Bartók să aprecieze aici în capitala țării noastre, că, nu este de ajuns ca autorul să cunoască muzica populară din culegerile altora, ci trebuie «să o fi trăit» în «mediul ei natural»¹³. Este această invitație, acum, crezul cel mai contemporan al compozitorilor noștri, truda cea mai bogată. Avem astăzi nu numai compozitori dar și folcloriști-compozitori.

Sărbătorit cu fast, luni 20 octombrie 1924 la *Palatul ziaristilor*¹⁴, Béla Bartók își încheia turneul său la numai cîțiva ani după Unirea din 1918, în bogăția de sentimente ce veneau din inima poporului nostru, a muzicienilor noștri de mare prestigiu, ca : George Enescu, Alfred Alec-sandrescu, G. Folescu, Constantin Brăiloiu și mulți alții, participanți la serile muzicale bucureștene, clădite cu succes de Bartók.

Din nou la Brașov. Vestea concertului ce urma a se desfășura la Brașov, în 21 februarie 1927, prin măiestria interpretativă a lui Béla Bartók, a fost repede difuzată. Ziarele brașovene *Brassói Lapok*, *Kronstädter Zeitung*, presa din întreaga Transilvanie, acordă loc de cinste, prezentării defășurării concertului.

În fața acestui eveniment, *Gazeta Transilvaniei* își mobiliza cititorii adresîndu-le următoarea invitație : „Aula liceului Honterus va găzdui concertul celebrului pianist și compozitor maghiar Béla Bartók.

Acest concert mult promițător din punct de vedere artistic, în general, ne interesează pe noi românii mai de aproape în urma faptului că

Bartók este — între altele — și un zelos culegător și iscusit armonizator al melodiilor noastre populare.

Un interesant studiu al său asupra muzicii populare românești din Bihor s-a publicat chiar de Academia Română din București. Din prelucrările sale românești d-l Bartók a luat în programul său de astă dată și câteva jocuri românești. Restul programului e compus din muzică clasică (Beethoven, Chopin). Iubitorii de muzică aleasă să nu lipsească de la acest concert¹⁵.

Păstrat intens în mintea și inima ascultătorilor săi, care cu puțini ani în urmă îl ovaționaseră în sala „Honterus“ din Brașov (1924), rîndurile publicate în presa românească, maghiară și germană de la începutul anului 1927, și care anunțau cel de al doilea turneu al lui Bartók în România, au deschis larg ferestrele prieteniei față de acest mare compozitor și interpret al secolului XX.

Tiberiu Brediceanu (1877—1968), acest ctitor al vieții muzicale transilvănene, mai ales pentru perioada de după Unirea din 1918, mereu în corespondență cu Béla Bartók, în special pentru problemele culegerii folclorului muzical, găsește în prietenia cu muzicianul de la Budapesta, posibilitatea de a fi din nou al brașovenilor, organizînd pentru aceștia, un admirabil recital pianistic.

De remarcat că în acești ani, toți muzicienii Brașovului români, maghiari și germani, la îndemnul lui Tiberiu Brediceanu, activează și susțin ideea înființării unui Conservator de muzică.

La mai puțin de doi ani de la succesul lui Bartók din 1927, viața muzicală transilvăneană înregistrează pentru toamna anului 1928, înființarea Conservatorului de muzică „Astra“ din Brașov¹⁶. Evenimentul marca începutul unui învățămînt românesc la temelia căruia stăteau înfăptuirile și succesul atîtor acțiuni muzicale locale, prestigiul înălțat aici de mari figuri ale artei interpretative naționale și universale.

„Înființarea Conservatorului *Astra* — remarca Liviu Teodor Teclu, și mai ales conducerea destoinică, competentă și entuziastă a lui Tiberiu Brediceanu, a produs o excelentă înviorare a vieții muzicale, avînd rolul unui fluviu ce colectează forțele artistice. Îndeosebi atragerea în corpul profesoral a unor tineri muzicieni care urmaseră studiile muzicale în cele mai înaintate centre artistice europene : Paris, Viena, Berlin, Praga, Budapesta, București. În munca lor comună a fuzionat spiritul caracteristic fiecăruia din aceste centre, creînd aici, la Brașov, roade noi și bogate“¹⁷.

Sub auspiciile acestei școli, prin profesorii și elevii săi, se desfășoară acum la Brașov, concerte, recitaluri etc., toate aceste acțiuni adunînd frumoase pagini de muzică scrise de-a lungul secolelor. Ca exemplu, profesorul conservatorului brașovean Emnauel Bernfeld, lansează pentru iubitorii de muzică, un curs de inițiere asupra literaturii pianului cu loc de desfășurare *Aula Honterus*. În programul general, lucrări de Domenico Scarlatti, François Couperin, Händel, Bach, Josef Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann, Johannes Brahms etc. În cea de a șasea

ședință (21 noiembrie 1932), Emanuel Bernfeld aduce în seara muzicală, lucrări de Strawinski, Marcel Mihalovici, românii Sabin Drăgoi, Constantin Nottara, Filip Lazăr, Mihai Jora, George Enescu.

Între compozitorii maghiari, interpretul brașovean a unit în două momente un *Allegro barbaro* de Béla Bartók și *Marosszéker Tánze* de Zoltán Kodály. Se remarcă și în această împrejurare ecoul și în același timp prestigiul atât de stăruitor al lui Béla Bartók între muzicienii brașoveni.

Într-o astfel de atmosferă muzicală, concertul din 21 februarie 1927 al muzicianului Bartók a stîrnit un entuziasm total. În program: *Cozart*, *Domenico Scarlatti*, *Della Chiaja*, *Beethoven*, *Zoltán Kodály*, *Bartók*, *Chopin*.

Din presa vremii, două cronici de concert, descriu adîncă rezonanța a interpretului și creatorului Béla Bartók. *Kronstädter Zeitung* ne spune : „Personalitatea fascinantă a compozitorului, pianistului și profesorului de muzică, maghiarul Béla Bartók ne-a vrăjit complet de prima dată. Amintirea la animarea ce curge puternic din arta lui a fost exprimată prin aprecierea publicată în ziarul nostru.

Oare s-a pregătit sufletește să ne prezinte Bartók impresiile condensate ale universalității lui muzicale și ale personalității lui exclusive din nou ? Efectul puternic nu a lipsit nici acum, deși trebuie să constatăm că nu l-am văzut pe Bartók în aceeași lumină ca la prima lui prezentare. Cu ocazia primului său concert, ni s-a părut că Bartók a creat cele mai adînci impulsuri prin redarea imperioasă nemaiauzită a unei sonate de Beethoven și a unei compoziții de Scarlatti, deci prin muzică clasică și preclasică, iar de această dată a prezentat romantismul lui Chopin cu un devotament aproape dureros. Prin aceasta nu dorim să spunem că Bartók are o interpretare unilaterală ca să subliniem pe baza impresiei avute la concertul de ieri, că dispoziția actuală a lui Bartók, în muzica lui Chopin, din emoția dramatică, din fluxul (...) scherzoului în si bemol și în aurora nocturnei în do diez minor, au răsunit cel mai profund și pasionat.

Prin tot programul prezentat, s-a relevat cît de vastă este arta lui Bartók, cît de mult este influențat de o anumită limbă a sunetelor de diferite forme în expresia muzicală. La Chopin ne-a entuziasmat finețea și flexibilitatea liniei muzicale, iar la Mozart și Beethoven și la vechii italieni claritatea plasticii ; la compozițiile moderne ale lui Kodály și Bartók, luminile așezate neobișnuit de gingașe, focarele pătrunzătoare ale armoniei și coloritului neliniștit al acordurilor. Aici, pianistul Bartók a devenit cel mai strălucit susținător al compozitorului Bartók. Nu numai concepția liberă a operelor compozitorilor mai vechi a pledat pentru cinstirea muzicianului, dar și redarea creațiilor proprii a precizat legătura dintre lumină și umbră și locurile în care s-au ascuns farmecele muzicii la necunosători.

Așa a ridicat importanța acestui pastel al lui, în care se amestecă în formă așa de ciudată, simțul sentimentului popular nesupus variației vremurilor cu rațiunea artistică vremelnică.

Privim în aceste opere în două suflete care se pătrund totuși mutual în același piept, în inima compozitorului. Simplul și artisticul, existentul și trecătorul, zăbovitorul și călătorul sărbătoresc aici împăcarea și câștigă în sensul dorit de Bartók, unul față de celălalt, noutatea și unicitatea¹⁸.

O cronică asemănătoare o citim în *Brassói Lapok* și din care spicuem rîndurile : „În programul concertului de ieri (*Béla Bartók s.n.*) a prezentat în fața auditorilor aproape toate polurile externe ale muzicii de pian și din cauza acestor contraste, a fost foarte interesant. Programul era în ascensiune de la Scarlatti pînă la Bartók.

Și ca să fie această reacție completă, partea întâia de muzică clasică s-a terminat cu *sonata* lui Beethoven în la bemol major (op. 26), deci cu un Beethoven timpuriu, „blînd“. Marșul funebru al sonatei, Bartók l-a cîntat cu un tempo mai repede ca de obicei, tradițional, tema a avut totuși un efect excepțional de greu și grandios.

În arta lui Bartók este aproape imposibil să accentuăm, unele părți : la un artist la care cea mai mare cultură este totdeauna într-o așa perfectă armonie legată cu cea mai înaltă inspirație, ca la acest maestru excepțional, care cu simțul distincției sale superioare, este observată și construită pînă la cel mai mic amănunt, în mod organic și convingător. Și ieri am putut să admirăm din nou, mai ales în sonata și în fantezia lui Mozart în do minor, cîntate într-o frumusețe de neîntrecut (...). *Sonata* lui Scarlatti în sol major și canzona lui Della Ciaja au fost în interpretarea pianistului Bartók, o expresie uimitoare (...). (Pe lîngă un tempo amețitor, nici o nervozitate grăbită, totdeauna păstrînd contururile ritmice cele mai ascuțite. A doua parte din concert a fost dominată de compozițiile lui Kodály și Bartók. Nu se pot sustrage de la vraja jocului lui Bartók nici acei care au păreri opuse față de unele produse ale artei celei mai moderne, din cauză că o consideră prea intelectuală, iar pe de altă parte ca o muzică a nervilor (...). Au avut un efect adînc, *lamento*-ul lui Kodály-Székely, această plîngere exprimată cu puternică forță, laconic zguduitoare, *primul burlesc* al lui Bartók genial bizar, și minunatele lui *colinde*, revărsate în noile frumuseți ale armonizării. În *Nocturna în do diez minor* de Chopin și *Scherzo* cîntate spre încheiere, Bartók a realizat minunea unei lire de o frumusețe eterică și de o bărbăție nomilă.

La ovațiile publicului care n-a vrut să ia sfîrșit, Bartók a mai cîntat două compoziții proprii : „Seara la secui“ și „Dansul urșilor“¹⁹.

Cronicile brașovene redau, după cum se poate observa, nu numai atmosfera generală de concert, ci urmăresc cu destule detalii maniera interpretativă a lui Bartók, noutățile la acest capitol, în comparație cu atle modele anterioare. În aceeași măsură, presa brașoveană, prin cronicarii timpului, reușește să atragă atenția publicului asupra întregii activități novatoare a muzicianului maghiar.

Felul în care se susțin evenimentele muzicale în această perioadă, ne dovedește că aici la Brașov, a existat continuu un climat de elevată activitate și bună judecată artistică.

L-am cunoscut pe Bartók. Brașoveanul Walter Schlandt, muzicianul înzestrat, animatorul unor izbutite acțiuni muzicale locale, s-a întâlnit de-a lungul carierei sale de profesor, pianist și organist cu impunătoare figuri ale muzicii noastre naționale și universale. La Brașov, Walter Schlandt a cunoscut prietenia și aprecierea lui George Enescu, George Georgescu, Constantin Bobescu, Tiberiu Brediceanu, Dinu Niculescu, Paul Richter, Victor Bickerich și mulți alții. Cu aceștia a colaborat și inițiat minunate momente ale artei interpretative autohtone.

De remarcat că „Profesorul Walter Schlandt este pianistul care s-a identificat cu dezvoltarea muzicii de cameră la Brașov în perioada interbelică (...). Caracterizat printr-un cîntat scripitor, printr-o perfectă încadrare stilistică în muzica clasică, printr-o consecventă slujire a țelurilor majore ale muzicii, Walter Schlandt a marcat de-a lungul celor 50 de ani de activitate pianistică, organistică și pedagogică, momente esențiale în viața artistică brașoveană. Walter Schlandt a fost cel care a prezentat primele audiții ale lucrărilor solistice și de cameră ale compozitorului brașovean Paul Richter“²⁰

Pe fundalul unor asemenea colaborări, a unor preocupări cu statornice vibrații față de viața de concert locală, Walter Schlandt (1902—1979), l-a privit și aplaudat de pe scaunul spectatorului, pe marele Bartók.

La rugămintea noastră, muzicianul brașoven, ne-a reconstituit imaginea, atmosfera artistică degajată din cel de al doilea popas făcut de Béla Bartók în orașul de la poalele Tîmpei.

Iată cuvintele martorului ocular Walter Schlandt : „Muzicianul maghiar, atît de înzestrat, făcea parte în acei ani de început ai secolului XX, din mănunchiul compozitorilor de avangardă, așa cum a rămas pînă astăzi. *Cvartetul său pentru instrumente de coarde*, era socotit în acea vreme ca o lucrare excesiv de modernă. Brașovenii însă, avuseseră deosebita ocazie să asculte această lucrare, cu puțini ani în urmă, în interpretarea formației de cvartet din Budapesta, *Waldbauer-Korpely*.

Serata muzicală susținută de Bartók s-a desfășurat în *Aula liceului Honterus*. În acei ani, sala pomenită era cea mai aspectuoasă și cu o bună acustică.

Bartók ne-a interpretat la pian, repertoriul cu totul inedit, dar în același timp, cu un ton aspru, dur. Fantezia în do minor de W. A. Mozart a fost interpretată în acest fel. Se pare că oaspetele a fost supărat și de moliciunea pianului cu coadă de fabricație Blüthner.

Și celelalte piese românești au fost interpretate la fel. Mozart fără farmec ? Chopin fără melancolie ? Numai într-o compoziție a prietenului său Kodály, am simțit naturalitatea actului interpretativ, dar și mai mult

în compozițiile sale proprii. Bartók, traversa în acest fel, către o nouă epocă de interpretare. Epoca modernă.

Cu fiecare piesă interpretată, am recunoscut din ce în ce mai mult, puterea sugestivă a unui geniu creator și puterea de interpretare a unui pianist. Concertul din Brașov, a fost și pentru Bartók o rază de lumină. Aplauzele de la sfârșitul serii muzicale au fost sincere și au exprimat bucuria de a fi audiat, marea artă a lui Bartók, compozițiile sale ce spărgeau tiparul tradițional. Publicul brașovean a trecut atunci prin examen²¹.

Evenimentul înfățișat de Walter Schlandt, ca martor ocular, poartă peste decenii, forța de creație și de interpretare a celui care a însemnat, un pisc în muzica universală, un prieten devotat aspirațiilor poporului român, al creației sale muzicale.

Béla Bartók concertînd la Sfintu Gheorghe. Legat atît de adînc de meleagurile transilvănene, de oamenii și cîntecele lor seculare, Béla Bartók a poposit aici în repetate rînduri, culegînd folclorul românilor și al maghiarilor sau interpretînd pagini nemuritoare ale artei muzicale universale.

Deși unele lucrări cu caracter exhaustiv ne vorbesc despre aceste fapte, cercetările sîrguincioase ale muzicologilor, scot mereu la iveală noi fapte muzicale întreprinse de marele artist Béla Bartók.

Iată de exemplu, profesorul Berde Zoltán din Sfintu Gheorghe, ne înștiințează de încă un concert al compozitorului, plănuit pentru octombrie 1922, dar din păcate nerealizat.²² În țară, aflăm mereu, despre identificarea a numeroase pagini de corespondență a compozitorului cu muzicienii români etc.

Între aceste momente puțin cunoscute, mai cu seamă în publicistica românească, se înregistrează și concertul desfășurat de Béla Bartók la 2 martie 1927, la Sfintu Gheorghe.

După succesul înregistrat de interpret la Brașov, și la care au luat parte și cîțiva melomani din Sfintu Gheorghe²³, Béla Bartók urma să-și continue turneul în orașul Tîrgu Mureș. Presa locală de aici, în special *A ma*⁴², evidențiază apropierea evenimentului artistic în cîteva numere ale sale.

La Brașov fiind, Bartók se îmbolnăvește și, sfătuit de medicii Fogolyán Kristóf și Keresztes Károly, se retrage la Sfintu Gheorghe unde beneficiază de îngrijirea sănătății sale. Amintindu-și de acest eveniment artistic, doctorul Fogolyán Kristóf, scria muzicologului clujan, István Lakatos : „Dragă Pista, îmi face o deosebită plăcere că îți pot comunica programul și cronica de concert — extrasă din ziarul pe care, spre norocul meu, l-am găsit în colecțiile de ziare ale tipografiei, referitoare la șederea lui Bartók aici. Povestea concertului de aici este următoarea : a avut un concert la Brașov — unde locuia la hotelul Coroana — și de cînd a sosit acolo nu se simțea bine. Deja în Brașov am făcut cunoștință cu el (era sîmbătă seara) și luni, draga mea Gizike (soția dr. Fogolyán Kristóf, care a fost fiica profesorului universitar dr. Lukáts Adolf din Cluj), mer-

gînd cu mașina doctorului Keresztes Károly în Brașov, i-au făcut o vizită lui Bartók în camera lui din hotel. Acolo l-au găsit în condiții foarte vitrege și l-au înduplecat să vină la Sf. Gheorghe unde va primi o îngrijire atentă; el a acceptat imediat și au venit împreună la Sf. Gheorghe, unde s-a bucurat de cel mai mare confort în așa numita cameră de salon a lui Keresztes Károly (...). Eu am fost medicul lui curant și Gizike și-a pus toată priceperea ei în arta culinară ca să-l alimenteze substanțial. Boala l-a deprimat mult, deprimarea lui fiind cauzată de adinamie (slăbirea mușchilor, influența toxică a gripei) care în mod obișnuit însoțește gripa, poate din această cauză a fost și mai rezervat și noi nu am vrut să-l solicităm. Impresia mea a fost că a trăit în condiții financiare grele — cel puțin în momentul de față, deoarece a acceptat, într-o conversație, un concert în beneficiul Muzeului, iar pentru el — destul de modest — a dorit să-și asigure 4 mii de lei onorariu. Acest concert a fost organizat foarte rapid, am tipărit biletele, soția mea cu prietenele ei — atunci ele aveau experiență în organizarea acțiunilor de binefacere — au plasat aproape toate biletele în cercurile cunoscute ca iubitoare de muzică și aceste familii, la rîndul lor, toate s-au mobilizat în așa măsură în organizarea concertului încît sala Muzeului a fost arhiplină, Bartók nu era restabilit complet, de aceea l-am înconjurat cu multă atenție (mașină închisă, sala încălzită); în interpretarea lui însă nu s-a simțit oboseala, dar era frapantă paliditatea feței și aspectul lui astenic. După concert l-am adus imediat acasă și și-a consumat cina în pat; noi doar l-am condus acasă, nu am vrut să-i tulburăm odihna, avînd în vedere starea lui deprimată. S-a mai odihnit aici 4—5 zile, miercuri seara a avut loc concertul; și dacă-mi aduc bine aminte, a plecat luni seara. Ne-am îngrijit de un loc la vagonul de dormit pentru un tren rapid și fiul meu Miklos (azi cunoscutul medic — chirurg dr. Fogolyán Miklós din Sf. Gheorghe) pregătindu-se pentru eventualele greutăți datorate înzăpezirii, a luat cu el doi băieți cu lopeți pentru dezăpezire și cu mașina noastră „Ford“ l-am dus direct la gara din Brașov, la trenul care pleca seara, între orele 9—10.

Concertul lui a avut un mare succes, iar publicul îl aplauda frenetic și nu prea putea accepta sfîrșitul concertului. Cred că la acest succes a contribuit și faptul că a concertat din piesele lui care i-au interesat mai mult pe secui; îmi amintesc că a cîntat și alte piese proprii în afara celor din program.

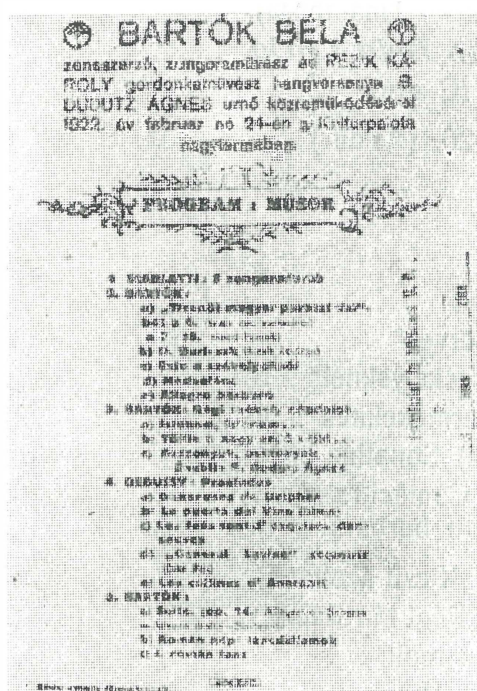
Pentru noi a fost de neuitat concertul lui și m-au impresionat în special interpretările lui Mozart și Beethoven, mult timp nu le-am putut uita și azi îl văd în fața ochilor și aproape aud interpretarea lui subtilă (...)²⁵.

Comparînd cu programul de concert prezentat de Bartók la Brașov, observăm identitatea lucrărilor muzicale puse în audiție publică de interpret și pentru melomanii din Sfîntu Gheorghe. Același Mozart, Domenico Scarlatti, Della Chiaja, Kodály, Bartók, Chopin.

Cea ce remarcăm în plus pentru acest concert, este prezența mai bogată a pieselor pentru pian de influență populară românească și secu-

iască. Programul studiat de noi ca și cronică de concert ne trimit cu vădit interes la acest aspect esențial pentru creația și interpretarea bartókiană.

După programul prezentat dar și după informațiile ce le deținem, în anul în care Béla Bartók concertează la Sfintu Gheorghe, orașul acesta dispunea de o viață muzicală în deplină ascensiune. Activitatea celor opt coruri, reorganizarea în 1926 a orchestrei simfonice cu 40 de membri, constituirea Districtului nr. 2 al reuniunii corurilor maghiare din România cu sediul în acest oraș, turneele unor soliști și formații vocal-instrumentale din țară și de peste hotare²⁶ conturează o vie atmosferă muzicală ce a contribuit la ecoul prezenței lui Bartók pe aceste meleaguri.

Cîntecul popular românesc în programul concertelor lui Béla Bartók.

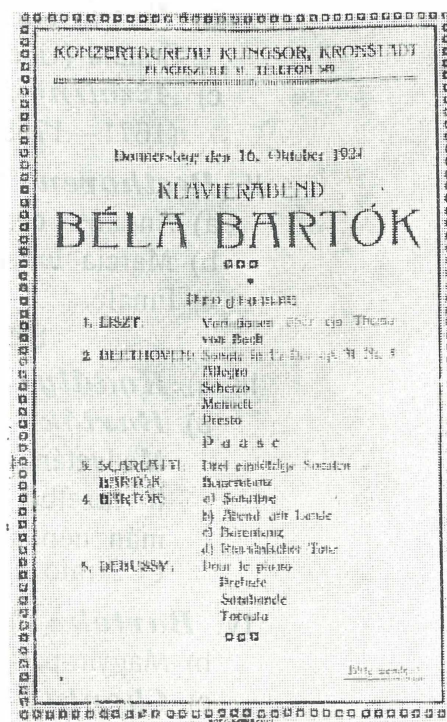

Fig. 3

Programul concertului lui Béla Bartók. Brașov, 16 oct. 1924.

De fapt cronică muzicală de concert, publicată în nr. 18 al revistei *Székely Nép* și din care cităm aici, remarcă o parte din cele subliniate de noi. „Critica muzicală profesională ar avea ca sarcină să elogieze din punct de vedere muzical concertul din Sf. Gheorghe al lui Béla Bartók, unul dintre geniile muzicale ale epocii moderne. Noi, asumîndu-ne doar rolul de cronicar, menționînd numai despre concertul din 2 martie. Și aici remarcăm, că acea parte a auditoriului cu care ne întîlnim la toate evenimentele muzicale importante, de data aceasta a imprimat un caracter festiv acestui concert.

Sala festivă a Muzeului secuiesc a avut atmosfera sărbătorească a concertelor din marile orașe, atunci cînd, în fața pianului s-a așezat proeminenta personalitate muzicală a contemporaneității ca să dea glas muzicii vechi de secole și armoniei tendințelor celor mai recente a mu-

Bartók Béla hangversenye 1927. március 2-án.

Program:

- I. a) *Mozart*: Phantasie C) moll.)
- b) *Domenico Scarlatti* (1685—1757)
Sonata (G dur Egytétéles — Una thesa).
- c) *Azzolino Bernardino Dela Ciaja*
(1671—1755): Canzona (C dur.)
- II. *Beethoven*: Sonate Op. 26. (As dur)
 - a) Andante con variazioni;
 - b) Marcia funebre;
 - c) Finale.
- Szünet — Pausă.
- III a) *Kodály*: „Székely keserves“
- b) *Bartók*: a) „Este a székelyeknél“; b) Medvetánc“; a) A „Gyermekeknek“ I. és II. füzetből hét szám; d) Sonatina (Román népdal motívumok. Cântăci române); e) Sirató ének; f) Allegro barbara.
- IV. *Bartók*: a) II burleszk („Kicsit ázottan“); b) Magyar parasztdalokból „Régi táncdalok“; c) *Chopin*: Nocturne (Cis moll); d) *Chopin*: Scherzo (B-moll)

Kezdetle pont 8 órákor.

Tip Jákai 1927.

Bartók Béla la Sfintu Gheorghe
Program de concert

zicii. Spectatorii, cu emoție și cu răsuflarea tăiată, îl ascultau pe marele artist, și după fiecare piesă, aplauze repetate și aclamații ce dovedeau că l-au înțeles pe artistul, care prin simpla atingere a clapelor de pian, a pătruns în sufletul lor (...). Trebuie să precizăm faptul că cel mai mare efect l-a obținut Bartók cu compozițiile proprii. Manifestările entuziaste ale spectatorilor nu au fost un simplu act de politețe, ci autentică

incântare și explicația acestui fapt poate fi aceea că la audierea pieselor cu motive muzicale secuiești ei au simțit că ascultau frumoasele cîntece ale strămoșilor (...)²⁷

Popasul făcut de Béla Bartók în Sfintu Gheorghe, activitatea sa concertistică și de culegere a folclorului muzical desfășurată aici²⁸ ne vorbește despre un artist cu alese merite pe planul cunoașterii culturii muzicale a țării noastre, a legăturilor sale atât de prodigioase cu artiștii români.

*

La finele acestor neuitate succese înregistrate cu fiecare concert prezentat de Béla Bartók pe aceste meleaguri, socotim a sublinia diversitatea atât de bogată a repertoriului propus de interpret. Beethoven și Liszt, Scarlatti și Debussy, Chopin și Mozart, iată cîțiva dintre compozitorii preferați pentru concertele sale de la Brașov și Sfintu Gheorghe.

Dar alături de aceste figuri ale lumii muzicale Bartók a dat loc în concertele respective, cîntecului popular românesc, maghiar, slovac, sîrbesc, rutean, ba chiar și arab prelucrat cu nerv de către muzician sau a acelor perle din aceeași sursă dar a căror înveșmîntare armonică aparține lui Zoltán Kodály.

Între toate acestea, cîntecul popular românesc a rămas mereu în programele sale de concert. Cîntecul popular venea în arta componistică și interpretativă a lui Bartók dintr-o conștiință clară, „aceea a înfrățirii între popoare. Această idee încerc — (aprecia Béla Bartók — subl.n.) pe cît îmi permit puterile — s-o servesc în muzica mea; de aceea nu mă sustrag de la nici o influență, indiferent dacă provine dintr-o sursă slovacă, română, arabă, sau oricare alta. Numai că izvorul trebuie să fie curat, proaspăt și sănătos“²⁹

Cît despre sursa melodică românească a lucrărilor sale, într-o scrisoare către Octavian Beu³⁰ muzicianul maghiar, precizează:

„1.a). Lucrări care prelucrează melodii populare românești:

1. Nr. 5 din *Schițe* op. 9 pentru pian.

2. Dansuri populare românești (1915) pentru pian; transcriere de compozitor pentru orchestră mică; transcriere pentru vioară și pian de Z. Székely.

3. *Colinde românești* (1915).

4. Sonatina (1915).

1.b). Lucrări care folosesc parțial melodii populare românești :

1. Raps. 1 și Raps. 2 (1928); ambele pentru vioară și pian, respectiv vioară solo și orchestră; Nr. 1 transcrisă de compozitor pentru violoncel și pian.

2.a). Lucrări cu caracter românesc pur, cu material tematic propriu.

1. Nr. 6 din *Schițe* op. 9 pentru pian.

2. *Două jocuri românești* 1909.

2.b). Lucrări cu material tematic propriu, parțial în caracter românesc.

Suita de dans (1923) (din care partea a 3-a parțial) pentru orchestră ; transcrisă de compozitor pentru pian.

3. Compoziții pe teme românești.

Cantata prof. (1930, manuscris)³¹.

Cît privește cronică de concert în care se reflectă activitatea concertistică a interpretului Béla Bartók, aceasta se dovedește destul de intensă, atît pentru presa brașoveană cît și pentru cea din Sfîntu Gheorghe.

Autori cu multă sau mai puțină experiență într-un asemenea domeniu, nu atît de lesnicios.

Sigur, detaliile de finețe, mergînd prin comparație cu alte figuri ale artei interpretative universale, cu tradiția muzicală acumulată în special de cronicari, brașoveni, ei înșiși interpreți formați la școlile muzicale fie din Viena, Leipzig, Budapesta etc.

Într-un cuvînt, cronică de concert studiată de noi, rămîne un document sincer, de aleasă vibrație sufletească, mereu în dialog cu momentele create de prezența lui Béla Bartók pe aceste meleaguri.

Adunînd în aceste pagini ecourile ce vin din deceniile trecute, privitoare la arta interpretativă bartókiană, autorul acestor pagini are bucuria de a fi încheiat un modest studiu de mult pornit dar cu gîndul de a evidenția personalitatea acestui mare artist, înțelegerea sa atît de democratică în ce privește cultura muzicală, nestematele creației populare naționale făurite de-a lungul veacurilor de către poporul român.

NOTE

¹ Teclu, Liviu Teodor. *Publicul brașovean gustă muzica de cameră*, în: *Astra*, Brașov, nr. 12, 1970, p.112.

² Türk, Hans Peter. *La 100 de ani de la nașterea compozitorului transilvănean Paul Richter (1875—1950)*, în: *Studii de muzicologie*, vol. X, București, Editura muzicală, 1964, p. 88.

³ Béla, Bartók. *Scrisori I*, București, Editura Kriterion, 1976, p. 84—86. Ediție îngrijită și adnotată de Ferenc László. Traducerea textelor, Gemma Zinveliu. Prefața de Zeno Vancea.

⁴ *Béla Bartók și muzica românească*, București, Editura muzicală, 1976, p. 121. Ediție îngrijită și prefațată de Francisc László.

⁵ *Béla Bartók la Brașov*, în: *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 123, 16 octombrie 1924, p. 2; Wotsch, Sándor. *Baștók Béla Brassólan*, în: *Brassói Lapok*, Brașov, nr. 41, 12 octombrie 1924, p. 4—5.

⁶ Audrás, Benkő. *Bartók șomániaj hangversenyei. Brassó*, în: *Művelődés*, București, nr. 9, 1970, p. 56—58; Catrina, Constantin. *Óaštók Béla első brassói hangversenye*, în: *Brassói Lapok* Brașov, nr. 32, 13 august 1977, p. 4—5.

⁷ András, Benkő. *Baštók Béla romániai hangversenyei (1922—1936)* București, Editura Kriterion, 1970, p. 254—256.

⁸ *Idem*, p. 80.

⁹ *Concertul lui Béla Bartók*, în: *Kronstädter Zeitung*, Brașov, nr. 240, 18 octombrie, 1924, p. 3.

¹⁰ Brăiloiu, Constantin. *Opere, vol. III Cronici*, București, Editura muzicală, 1974, p. 253. Îngrijitor de ediție Emilia Comișel.

¹¹ *Idem.*

¹² *Idem*, p. 284.

¹³ *Idem*, p. 285.

¹⁴ *Idem.*

¹⁵ *Concertu Béla Bartók*, în: *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 19, 20 februarie 1927, p.3.

¹⁶ Arhiva bibliotecii Muzeului culturii românești din Scheii Brașovului din Brașov. Documentele înființării Conservatorului de muzică „Astra” din Brașov, 1928.

¹⁷ Teclu, Teodor Liviu. *Publicul brașovean gustă muzica de cameră*, în: *Astra*, Brașov nr. 12, 1970, p. 12.

¹⁸ *Kronstädter Zeitung*, Brașov, nr. 42, 23 februarie 1927, p. 3.

¹⁹ *Brassói Lapok*, Brașov, nr. 43, 24 februarie 1927, p. 8.

²⁰ Teclu, Teodor Liviu. *Art. cit.*, p. 12.

²¹ Catrina, Constantin. *Szemtanú – Bartók brassói fellépéséről*, în: *Brassói Lapok*, Brașov, nr. 12, 20 martie 1976, p. 4–5.

²² Berde, Zoltán. *Egy elmaradt Bartók – hangverseny*, în: *A Gyökerek 1972–2–1973 számából*, Sepsiszentgyörgy 1974, p. 65–67.

²³ Benkó, András. *Op. cit.*, p. 111–115.

²⁴ *Idem.*

²⁵ *Bartók – Könyv. 1971–1971*. (Omagiul lui Béla Bartók). Szerkesztette László Ferenc, Bukarest, „Kriterion”, 1971, p. 105–107.

²⁶ Informația ne-a parvenit prin bunăvoința muzicologului Zoltán Berde din Sfintu Gheorghe, prilej cu care îi mulțumim cu cordialitate.

²⁷ Apud: Lakatos István, *Bartók documentumok*, în: *Művelődés*, nr. 9, 1970, p. 13–16.

²⁸ *Béla Bartók și muzica românească*, Ed. muzicală, 1976, p. 242–243. Ediție îngrijită și prefațată de Francisc László.

²⁹ *Bartók Béla. Scrisori I.*, București, Editura Kriterion, 1976, p. 170–171. Ediție îngrijită și adnotată de Ferenc László.

³⁰ Octavian Ben (1893–1964) – jurist și diplomat român intelectual multilateral care a publicat lucrări de muzicologie și istorie. La 26 noiembrie Octavian Ben a ținut la Radio București o conferință cu titlul *Muzica românească a lui Béla Bartók*.

³¹. Vezi not 29, p. 172–173.

Notă: Traducerea textelor din limba maghiară și germană a fost făcută de Irina Bernbád și respectiv, Wotsch Sándor.

Reconstituirea imaginii de la p. 192 și care reprezintă *Aula Honterus* aparține graficianului Kőrösy Gheorghe. Tuturor mulțumirile noastre de aleasă grațitudine.

